

Правовідносини батьків і дітей в Стародавньому Римі

В римській сім'ї існувала практично безмежна батьківська влада над дітьми. На сьогоднішній день в жодній правовій культурі не існувало такого неприхованого вияву володарювання.

Є підтвердження в даному вислові: «Навряд чи є які інші люди, які мали б таку владу над своїми дітьми, що маємо ми, римські громадяни» (Гай Д. 1.1.55).

Patria potestas (батьківська влада) існувала над дітьми, які були народжені у римському законному шлюбі. Вона не поширювалася на дітей, що були народжені у незаконному шлюбі, а також у будь-якому фактичному спільному житті. Вони визнавалися чужими для нього.

Мати дитини завжди була відома, навіть якщо вона зачала поза шлюбом. Батько дитини — це чоловік, який перебуває у шлюбі з матір'ю дитини. Павло писав: «Батько — це той, на кого вказує шлюб» (Д. 2.4.5).

Patria potestas також виявлялася в узаконенні або усиновленні.

Узаконення — це встановлення батьківської влади над власними дітьми, але над тим хто народжений поза шлюбом.

Усиновлення — встановлення батьківської влади над чужими дітьми, з якими батько кровними узами не пов'язаний.

Узаконенні чи усиновленні діти мали правовий статус дітей, які народжені у шлюбі. Вони отримували правовий статус та ім'я свого усиновителя (батька, що їх узаконив), право взаємного спадкування з ним, поділу його соціального й громадського становища, на них поширювалася батьківська влада тощо.

Батьківська влада припинялася внаслідок:

- а) смерті батька чи дітей;
- б) звільнення з-під батьківської влади. Фактично батьківська влада була довічною навіть у розвиненому римському праві.

Навіть коли син досяг повноліття, заснував власний дім, сім'ю та господарство, не припинялася батьківська влада і не послаблювалася. Але досягнення сином високого громадського становища (наприклад, він почав обіймати посаду консула, префекта чи магістра) могло звільнити сина від батьківської влади. Батько взагалі через своє волевиявлення мав право звільнити сина з-під своєї влади. Це дістало назву еманципації. Існувало різноманіття її форм. Внаслідок еманципації син міг набувати повну правоздатність або ж господарську самостійність. Хоча батько мав право на користування половиною з майна свого сина.

В архаїчні часи батько володів правом на життя і смерть дітей з моменту їх народження. Так він міг обирати між збереженням життя новонародженому чи можливістю викинути його, продати в рабство, застосувати будь-які покарання. Проте згодом дане свавілля почало обмежуватися. Дана заборона вводиться лише у період імперії. Був можливий продаж у рабство, але не більше ніж три рази. У період імперії існувала карна відповідальність за вбивство власної дитини батьком.

Pater familias — єдиний і неподільний власник сімейного майна. Майно, що набувалося дітьми, автоматично ставало власністю батька. Дана майнова залежність дітей тривала постійно. Діти не могли від свого імені укладати цивільно-правові угоди, бути власниками майна. Для ведення господарства їм давали пекулій. За рахунок пекулія діти могли здійснювати деякі правочини, хоча отримане переходило до батька.

За Октавіана Августа було встановлено, що майно, яке син-воїн набуває на війні, буде залишатися в його власності. Пізніше вводиться правило стосовно набутого сином майна на державній службі. Згодом у дітей була змога залишати у власності майно, що вони отримали

зі спадку після смерті матері чи інших родичів по її лінії. Це в деякій мірі обмежувало майнову владу батька над дітьми, однак не усувало її повністю.

Правові відносини між матір'ю та її дітьми також мали місце. При цьому вони залежали від форми шлюбу. При шлюбі з чоловічою владою мати перебувала (як і її діти) під владою чоловіка чи його *pater familias*. Нарівні з дітьми вона отримувала спадок після смерті чоловіка, а діти — після смерті матері.

Існував шлюб без чоловічої влади, коли у матері з дитиною практично не було зв'язку. Вона залишалась агнаткою і не виступала з погляду права членом сім'ї чоловіка. Так дружина не могла претендувати на спадок після смерті чоловіка й своїх дітей, як і вони після неї.

Згодом матір має змогу на спільне проживання зі своїми неповнолітніми дітьми внаслідок розлучення з їх батьком, навіть на аліменти на дітей. Дітям заборонялося подавати до матері позови, що ганьблять її, тощо.

Отже, на сьогоднішній день, ми можемо побачити, що деякі речі сучасне законодавство запозичило у римського права. Це, наприклад, усиновлення дитини чи можливість успадкування майна дітям після смерті батьків.